

Прадмова да беларускага чытача

Мае прыгоды зь беларусамі ў Латвіі пачаліся яшчэ ў Варшаве, калі я вучыўся на вышэйшых курсах Усходняй Эўропы Варшаўскага ўнівэрсытэту і наведваў заняткі па латыскай мове. У той час і зьявілася ідэя напісаць кандыдацкую дысэртацыю пра мову беларусаў у Латвіі, а дакладней у Латгаліі. Мае калегі з Інстытуту славістыкі Польскай Акадэміі навук ужо некалькі гадоў дасьледавалі польскую крэсовую мову і пацьвярджалі распаўсюджанасьць беларускіх гаворак на гэтай тэрыторыі. Улічваючы невялікую колькасьць матэрыялаў на гэтую тэму, трэба было паехаць туды і самому праверыць, ці варта займацца гэтай праблемай і ці ўдасца сабраць адпаведную колькасьць матэрыялаў, дастатковую для напісаньня дысэртацыі.

Адна зь першых размоваў з маімі інфармантамі адбылася... у лазьні. Я тады запытаў майго суразмоўцу пра нацыянальнасьці, якія засяляюць Латгалію, і пачуў жартоўны адказ, які, аднак, выдатна апісваў спэцыфіку дадзенага рэгіёну: “Кто это — латыши?” — “А латыши — это латгальцы, не добежавшие до Балтийского моря”, — пачуў я і задаў наступнае пытаньне: “А кто это — латгальцы?” — “Латгальцы — это беларусы, не добежавшие до Риги, потому что долго пили: в ДалгавПИЛИ, в ЕкабПИЛИ, в СаласПИЛИ, потому и не дошли”.

Бурная гісторыя прывяла да таго, што на такой невялікай тэрыторыі жывуць латышы, расейцы, беларусы, палякі, літоўцы і іншыя нацыянальнасьці з былога СССР, каталікі, праваслаўныя, лютэране і стараверы. Таму апісаць мову мясцовых беларусаў было немагчыма, не зразумеўшы тыя працэсы, якія адбываліся ў грамадстве на працягу дзясяткаў гадоў. Такая нацыянальна-культурна-рэлігійная мазаіка часткова была вынікам савецкай палітыкі і спрыяла іх мэтам. Акурат у Латгаліі Сталіну амаль удалося стварыць грамадства з савецкай мэнтальнасьцю — расейскамоўнае, якое губляе свае карані. Латгальскія беларусы — гэта ня толькі аўтахтоны, але і перасяленцы пасьля 1945 году з тэрыторыі Заходняй і Ўсходняй Беларусі, ня толькі праваслаўныя, але і каталікі. Гэта не магло не паўплываць на іх нацыянальную ідэнтыфікацыю.

Адна з найважнейшых праблемаў, зь якімі я сутыкнуўся ў ходзе палых дасьледаваньняў, — гэта ня пошук беларускіх гаворак, а ўласна пытаньне нацыянальнай ідэнтычнасьці. Адны і тыя ж людзі ў размовах

з маімі калегамі з Інстытуту называлі сябе палякамі, а мне адказвалі, што яны беларусы. А частка суразмоўцаў адназначна не акрэсьліла сваёй нацыянальнасьці — яны казалі: “Да вайны я быў палякам, пасля вайны — беларусам, а цяпер мне ўсё роўна”. Таксама сустракаліся як праваслаўныя, так і каталікі, якія, усё ж, адназначна дэкларавалі сваю беларускасьць і ганарыліся гэтым. Каб пазьбегчы стэрэатыпаў і падаць больш шырокі агляд паноўнай там моўнай сытуацыі, я апісаў ня толькі сфэру функцыянаваньня некалькіх распаўсюджаных там моваў, але і падаў нарыс гісторыі рэгіёну, характарыстыку мясцовых нацыянальнасьцяў і прадставіў палітыку латыскіх уладаў у дачыненні да нацыянальных меншасьцяў. Таксама я закрануў пытаньне нацыянальнай ідэнтычнасьці дасьледаванай супольнасьці. Назва кандыдацкай працы і, адпаведна, назва кнігі зьмянілася з “Мова беларусаў у Краслаўскім раёне Латвіі” на “Беларускія гаворкі ў Краслаўскім раёне Латвіі”, паколькі *простай мовай* там карыстаюцца ня толькі беларусы, але і тыя людзі, што лічаць сябе палякамі.

Больш за 100 гадоў таму ў адным з артыкулаў Яўхім Карскі напісаў, што праз 100 гадоў беларускіх гаворак ужо ня будзе, бо яны не вытрымаюць наступу расейскай або польскай мовы. Мінула ўжо цэлае стагодзьдзе, а беларускія гаворкі ў Латгаліі захаваліся ў даволі добрым стане. На шчасьце, беларускі народ, нягледзячы на дзясяткі гадоў русіфікацыі і палянзацыі, захаваў сваю родную мову.

Вялізны патэнцыял дрэмле ў беларускай эміграцыі, якая засяляе розныя краіны — Літву, Польшчу, Расею, ЗША ці Вялікабрытанію. Акурат на эміграцыі беларуская мова атрымлівае асаблівае значэньне — у большай ступені, чым у Беларусі, падкрэсьлівае беларускасьць і робіцца элемэнтам, які яднае інтэлігенцыю і адрозьнівае ад іншых нацыянальнасьцяў. Таксама і ў Латвіі беларусы, нягледзячы на фінансавыя цяжкасьці, арганізуюцца і намагаюцца захоўваць свае традыцыі. Існуе шэраг беларускіх суполак — у Рызе, Віндаве, Лібаве або Дзвінску, выходзіць беларускамоўная газета і дзейнічаюць шматлікія музычныя гурты.

Беларускае выданьне кнігі таксама мае сваю гісторыю. У Варшаве, на Кракаўскім прадмесці, у кнігарні “Liber” я выпадкова сустраўся з Валерам Булгакавым, зь якім мы яшчэ не былі знаёмыя асабіста. І, відаць, мы разьмінуліся б, калі б там, таксама выпадкова, не апынуўся знаёмы беларус з Горадні Андрэй Ціхаміраў, які нас пазнаёміў, сказаўшы: “Гэта паляк, які вывучаў беларусаў Латвіі”. Пасьля нядоўгай размовы ў суседняй кавярні, Валер вырашыў узяцца за выданьне маёй працы ў Беларусі, за што я яму сардэчна ўдзячны. Вялізную падзяку выказваю таксама Алёне Пятровіч за працу, якую яна ўклала ў пераклад маёй кнігі, і вялікую цярыплівасьць, якой вымагала гэтая праца, а таксама Зміцеру Гупянцу за вёрстку і Алёсю Пашкевічу, за дапамогу пры другіх выданьні кніжкі.